

О. М. Слюсаренко. Профілізація та універсалізація топ-закладів вищої освіти у віковому, територіальному і галузевому вимірах // Вища освіта України. – № 3 (додаток 1), 2012. – Тематичний випуск „Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології”. – Т. 3. – 618 с. – С. 154 – 167.

Стаття викладена в авторській редакції (на момент подання до друку)

УДК 378 (1-87)

О. М. СЛЮСАРЕНКО,

кандидат наук з державного управління,
старший науковий співробітник, учений
секретар Інституту вищої освіти НАПН
України

Профілізація та універсалізація топ-закладів вищої освіти у віковому, територіальному і галузевому вимірах

Досліджено характеристики профільних закладів і неуніверситетів за рейтингами «Шанхайський» та «Таймс». Показано, що ці заклади не є другорядними в переліку закладів вищої освіти світового класу і вагомо представлені в усіх основних, включаючи найвищі, рангових групах. З'ясовано, що для цих закладів частково порушується прояв загальної рангово-вікової залежності, що зокрема може бути пояснено саме їх профільністю (не менше чотирьох п'ятих неуніверситетів також є профільними) і відносно високою щільністю створення (в основному у ХІХ і ХХ століттях). Розглядувані заклади поширені в багатьох країнах, зокрема з найрозвинутішим потенціалом вищої освіти, і принаймні на половині континентів з топ-закладами за провідної ролі Європи. Аргументовано, що профільні заклади та неуніверситети є характерним атрибутом вищої освіти найвищого рівня, особливо нового та новітнього часу. З-поміж них найбільшу частку становлять топ-заклади науки, технології і техніки; серед неуніверситетів п'яту-сьому частину складають заклади загального типу.

Ключові слова: профільні заклади вищої освіти, неуніверситети, віковий, країново-континентальний і галузевий розподіли, специфіка рангово-вікового взаємозв'язку.

Исследовано характеристики профильных заведений и неуниверситетов по рейтингам «Шанхайский» и «Таймс». Показано, что эти заведения не являются второстепенными в перечне заведений высшего образования мирового класса и весомо представлены во всех основных, включая наивысшие, ранговых группах. Выяснено, что для этих заведений частично нарушается проявление общей рангово-возрастной зависимости, что в частности может быть объяснено именно их профильностью (не менее четырёх пятых неуниверситетов также являются профильными) и относительно высокой плотностью создания (в основном в XIX и XX столетиях). Рассматриваемые заведения распространены во многих странах, в частности с наиболее развитым потенциалом высшего образования, и по крайней мере на половине континентов с топ-заведениями при ведущей роли Европы. Аргументировано, что профильные заведения и неуниверситеты являются характерным атрибутом высшего образования наивысшего уровня, особенно нового и новейшего времени. Среди них наибольшую часть составляют топ-заведения науки, технологии и техники; среди неуниверситетов пятую-седьмую часть представляют заведения общего типа.

Ключевые слова: профильные заведения высшего образования, неуниверситеты, возрастное, страново-континентальное и отраслевое распределения, специфика рангово-возрастной взаимосвязи.

Specialized institutions and non-universities characteristics according to the “Times” and “Shanghai” rankings are investigated. It is shown that these institutions are not secondary in the list of world class institutions of higher education and are significantly represented in all major, including the highest, rank groups. It is found that the display of general rank-age dependence is violated for

these institutions. That can be explained by their specialization (not less four fifth of non-universities are also specialized) and relatively high density of creation (generally in 19th and 20th centuries). The institutions under review are spread in many countries, in particular with the most developed potential of higher education, and at least on the half of continents with top institutions, Europe possesses the leading role. It is argued that specialized institutions and non-universities are a characteristic feature of higher education of the highest level, especially of new and modern times. Among them top institutions of science, technology and engineering make the largest part; among non-universities institutions of general type make the fifth-seventh part.

Key words: specialized institutions of higher education, non-universities, age, country-continental and field distributions, specifics of rank-age interrelation.

Критичні деформації вищої школи України [4] спонукають до вивчення досвіду розвитку передового університетського потенціалу світу та співставлення національних і глобальних тенденцій. Адже в роки незалежності країни, з-поміж іншого, проявилася поверховість у реформуванні вітчизняної вищої школи. Масовим стало перейменування вищих навчальних закладів в університети. Як наслідок, у таких університетах можна зустріти підготовку лише з двох однотипних напрямів (наприклад, правознавство і міжнародне право або облік і аудит та фінанси і кредит), а назви нових університетів – колишніх провідних українських інститутів і академій стали надто громіздкими, налічуючи до десятка слів [2]. Відтак часто університет неможна коротко і однозначно ідентифікувати, на кшталт, найкращих у світі «Гарварда» (Гарвардський університет), «Кембриджа» (Університет Кембриджа), «Оксфорда» (Університет Оксфорда) тощо. До того ж, чимало знаних в Україні профільних закладів (передовсім педагогічних, технічних) почали перетворюватися на класичні університети, змінюючи при цьому свій реальний статус з високопрофесійного спеціалізованого на посередній

загальноуніверситетський. Останнє певною мірою доцільно при створенні регіональних університетів там де, вони відсутні, проте аж ніяк невиправдано для столиці та низки міст – великих центрів університетської освіти. Разом з тим статус інституту не заважає Каліфорнійському інституту технології бути першим у світі за рейтингом «Таймс» [10].

У зв'язку з цим у даній статті спеціально досліджуються рейтингові досягнення та віковий, країново-континентальний і галузевий розподіли профільних топ-закладів вищої освіти (далі – профільні заклади) та топ-закладів, які не називаються університетами (інститути, коледжі, школи, далі – неуніверситети) за рейтингами «Шанхайський» і «Таймс» [8; 10]. Частки зазначених закладів не є домінуючими з-поміж закладів світового класу, проте мають суттєву вагу, а відтак заслуговують уважного аналізу з огляду на виявлення та підтвердження закономірностей становлення передової у світі практики вищої освіти [3; 5; 6].

Дані про вікові параметри топ-закладів за обома згаданими рейтингами, як і в попередніх роботах [5; 6], для порівняльного аналізу взяті такими, якими вони наведені в матеріалах рейтингу «Шанхайський» за 2011 р. [8] з окремими уточненнями [5; 6]. Крім того, у цій статті додатково враховано вік Медичного університету Південної Кароліни (США) за рейтингом «Шанхайський». Відтак, загалом за рейтингом «Шанхайський» доступні вікові дані для 493 топ-закладів, що обіймають перші 500 місць, (400 – для перших 400 місць за цим рейтингом) і за рейтингом «Таймс» – для 395 серед 402 закладів на 1–400 позиціях.

У таблиці 1 наведено кількість і частку високорейтингових профільних закладів і неуніверситетів за рейтингами «Шанхайський» та «Таймс».

Таблиця 1.

Кількість і частка профільних закладів і неуніверситетів світового класу за рейтингами «Шанхайський» та «Таймс» у 2011 р.

Параметр закладів	Кількісні характеристики за групами місць (групами закладів з доступними даними) за відповідними рейтингами							
	1-30 <i>(30 – Шанх., 30 – Таймс)</i>	1-100 <i>(101 – Шанх., 100 – Таймс)</i>	101-200 <i>(99 – Шанх., 99 – Таймс)</i>	201-300 <i>(100 – Шанх., 98 – Таймс)</i>	301-400 <i>(100 – Шанх., 98 – Таймс)</i>	1-400 <i>(400 – Шанх., 395 – Таймс)</i>	401-500 <i>(93 – Шанх.)</i>	1-500 <i>(493 – Шанх.)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
1. Профільні заклади, Шанхайський								
Кількість закладів	4	8	16	16	19	59	17	76
Частка у відповідній групі, %	13,3	7,9	16,2	16,0	19,0	14,8	18,3	15,4
Частка серед закладів (для 1-500 місць), %	5,3	10,5	21,1	21,1	25,0	77,6	22,4	100,0
Частка серед закладів (для 1-400 місць), %	6,8	13,6	27,1	27,1	32,2	100,0	-	-
2. Профільні заклади, Таймс								
Кількість закладів	5	13	13	13	15	54	-	-
Частка у відповідній групі, %	16,7	13,0	13,1	13,3	15,3	13,7	-	-
Частка серед закладів, %	9,3	24,1	24,1	24,1	27,8	100,0	-	-
3. Профільні заклади, Шанхайський та Таймс (спільні заклади)								
<i>а) розподіл за рейтингом «Шанхайський»</i>								
Кількість закладів	4	7	8	13	9	37	-	-
Частка у відповідній групі, %	13,3	6,9	8,1	13,0	9,0	9,3	-	-
Частка серед закладів, %	10,8	18,9	21,6	35,1	24,3	100,0	-	-
<i>б) розподіл за рейтингом «Таймс»</i>								
Кількість закладів	5	13	12	10	2	37	-	-
Частка у відповідній групі, %	16,7	13,0	12,1	10,2	2,0	9,4	-	-
Частка серед закладів, %	13,5	35,1	32,4	27,0	5,4	100,0	-	-
4. Неуніверситети, Шанхайський								
Кількість закладів	4	8	14	6	8	36	9	45
Частка у відповідній групі, %	13,3	7,9	14,1	6,0	8,0	9,0	9,7	9,1
Частка серед закладів	8,9	17,8	31,1	13,3	17,8	80,0	20,0	100,0

(для 1-500 місць), %								
Частка серед закладів (для 1-400 місць), %	11,1	22,2	38,9	16,7	22,2	100,0	-	-
5. Неуніверситети, Таймс								
Кількість закладів	5	13	7	3	4	27	-	-
Частка у відповідній групі, %	16,7	13,0	7,1	3,1	4,1	6,8	-	-
Частка серед закладів, %	18,5	48,1	25,9	11,1	14,8	100,0	-	-
6. Неуніверситети, Шанхайський та Таймс (спільні заклади)								
<i>а) розподіл за рейтингом «Шанхайський»</i>								
Кількість закладів	4	7	7	5	2	21	-	-
Частка у відповідній групі, %	13,3	6,9	7,1	5,0	2,0	5,3	-	-
Частка серед закладів, %	19,0	33,3	33,3	23,8	9,5	100,0	-	-
<i>б) розподіл за рейтингом «Таймс»</i>								
Кількість закладів	5	13	5	2	1	21	-	-
Частка у відповідній групі, %	16,7	13,0	5,1	2,0	1,0	5,3	-	-
Частка серед закладів, %	23,8	61,9	23,8	9,5	4,8	100,0	-	-

Таблиця 1 дає змогу зробити наступні висновки.

Профільні заклади та неуніверситети не є другорядними порівняно з класичними (загальними) університетами та помітно представлені в усіх рангових групах за рейтингами «Шанхайський» і «Таймс». За першим з рейтингів представництво профільних закладів у послідовності рангових груп становить від 8 до 19 %, у переліку перших 30 закладів – 13 %, у середньому – 15 %. Найвищу третю рангову позицію обіймає Массачусетський інститут технології. Для рейтингу «Таймс» зазначені показники відповідно дорівнюють: 13-17 %, 17 %, 14 %, а перше рангове місце посідає Каліфорнійський інститут технології. У разі неуніверситетів розглядувані характеристики за рейтингом «Шанхайський» такі: 6-14 %, 13 %, 9 %; за рейтингом «Таймс» – 3-17 %, 17%, 7 %; найвищі рейтингові позиції в тих самих зазначених інститутах технології. Привертає увагу той факт, що профільні заклади та неуніверситети становлять вагомні частки з-поміж 30 перших топ-закладів – по 13 і 16 % за першим і другим рейтингами

відповідно. У випадку спільних для обох рейтингів закладів зазначені показники, крім представництва в топ-тридцятці (яке не зменшується), менші, однак суттєві.

У таблиці 2 наведено середні вікові параметри профільних закладів і неуніверситетів за рейтинговими групами.

Таблиця 2.

Вікові характеристики високорейтингових профільних закладів і неуніверситетів за ранговими групами рейтингів «Шанхайський» та «Таймс» у 2011 р.

Параметр закладів	Вікові характеристики за групами місць за відповідними рейтингами							
	1-30	1-100	101-200	201-300	301-400	1-400	401-500	1-500
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
1. Профільні заклади, Шанхайський								
Середній вік, роки	133	135	99	99	103	105	95	103
Відносний (до 1-100 групи) середній вік, рази	0,98	1,00	0,73	0,73	0,76	0,78	0,70	0,76
2. Профільні заклади, Таймс								
Середній вік, роки	131	121	140	120	92	117	-	-
Відносний (до 1-100 групи) середній вік, рази	1,08	1,00	1,15	0,99	0,76	0,97	-	-
3. Профільні заклади, Шанхайський та Таймс (спільні заклади)								
<i>а) розподіл за рейтингом «Шанхайський»</i>								
Середній вік, роки	133	144	138	102	109	120	-	-
Відносний (до 1-100 групи) середній вік, рази	0,92	1,00	0,96	0,71	0,76	0,83	-	-
<i>б) розподіл за рейтингом «Таймс»</i>								
Середній вік, роки	131	121	137	102	94	120	-	-
Відносний (до 1-100 групи) середній вік, рази	1,08	1,00	1,13	0,84	0,77	0,99	-	-
4. Неуніверситети, Шанхайський								
Середній вік, роки	133	150	102	169	153	135	91	126
Відносний (до 1-100 групи) середній вік, рази	0,88	1,00	0,68	1,13	1,02	0,90	0,61	0,84
5. Неуніверситети, Таймс								
Середній вік, роки	131	156	183	121	106	152	-	-
Відносний (до 1-100 групи) середній вік, рази	0,84	1,00	1,17	0,78	0,68	0,97	-	-
6. Неуніверситети, Шанхайський та Таймс (спільні заклади)								

<i>а) розподіл за рейтингом «Шанхайський»</i>								
Середній вік, роки	133	161	143	196	202	167	-	-
Відносний (до 1-100 групи) середній вік, рази	0,82	1,00	0,88	1,21	1,25	1,04	-	-
<i>б) розподіл за рейтингом «Таймс»</i>								
Середній вік, роки	146	156	221	113	148	167	-	-
Відносний (до 1-100 групи) середній вік, рази	0,94	1,00	1,42	0,72	0,95	1,07	-	-

Таблиця 2 демонструє, що як за рейтингом «Шанхайський», так і за рейтингом «Таймс» і для профільних закладів, і для неуніверситетів (особливо) частково порушується загальна тенденція до зменшення середнього групового віку топ-закладів із збільшенням порядкового номера сотенної групи [5; 6]. Це порушення особливо значне в разі спільних для обох рейтингів неуніверситетів. Ураховуючи те, що не менше чотирьох п'ятих неуніверситетів є профільними закладами, можна пояснити певні порушення загальної рангово-вікової залежності саме ефектом профільності, яка дає можливість досягати необхідної концентрації ресурсів і критичної величини параметрів діяльності в короткий проміжок часу. Останнє разом з відносно великою щільністю створення розглядуваних топ-закладів (в основному у XIX і XX століттях) ймовірно виступає фактором, блокуючим в окремих випадках прояв загальної рангово-вікової закономірності.

Про згадане порушення свідчать і результати кореляційного аналізу (на основі обчислення коефіцієнту кореляції рангів Спірмена [1; 3; 6; 7]) зв'язку рейтингового місця та віку профільних закладів і неуніверситетів за рейтингами «Шанхайський» та «Таймс» у 2011 р., як це показано в таблиці 3.

Таблиця 3.

Кореляція рейтингової позиції та віку профільних закладів і неуніверситетів за рейтингами «Шанхайський» та «Таймс» у 2011 р.

№	Група рейтингових місць	Коефіцієнт кореляції рангів Спірмена за рейтингами (кількість закладів з доступними віковими даними, критичне значення коефіцієнта кореляції)	
		«Шанхайський»	«Таймс»

1	2	3	4
1. Профільні заклади			
1	1-500	0,17 (76 закладів, $K_{кр} = 0,21$)	-
2	1-400	0,14 (59 закладів, $K_{кр} = 0,23$)	0,19 (54 заклади, $K_{кр} = 0,24$)
3	1-400, Кореляція позицій спільних для обох рейтингів закладів	0,60 (37 спільних закладів)	
2. Неуніверситети			
4	1-500	0,14 (45 закладів, $K_{кр} = 0,26$)	-
5	1-400	- 0,08 (36 закладів, $K_{кр} = 0,29$)	0,18 (27 закладів, $K_{кр} = 0,32$)
6	1-400, Кореляція позицій спільних для обох рейтингів закладів	0,78 (21 спільний заклад)	

Примітка: У випадках, коли критичне значення коефіцієнту кореляції $K_{кр}$ менше обчисленої величини коефіцієнта, що засвідчує вірогідність кореляції, воно не наводиться [1, с. 317].

З таблиці 3 видно, що рангові позиції спільних для двох рейтингів закладів виявляють (майже) сильну міжрейтингову («Шанхайський» – «Таймс») кореляцію, оскільки коефіцієнт кореляції (має) перевищує значення 0,60 [1, с. 308]). Разом з тим за жодним з рейтингів рангові місця не мають вірогідної кореляції з віком закладів.

Тобто підтверджується висновок попередніх досліджень автора про те, що вік закладів є важливою, але недостатньою характеристикою для досягнення ними високих рейтингових позицій.

У таблиці 4 показано розподіл високорейтингових профільних закладів і неуніверситетів за століттями утворення.

Таблиця 4.

Розподіл профільних закладів і неуніверситетів за століттями утворення за рейтингами «Шанхайський» та «Таймс» у 2011 р.

Століття утворення закладів	Кількість і частка (відсоток) закладів за відповідними рейтингами			
	Шанхайський (1-500 місця)	Шанхайський (1-400 місця)	Таймс (1-400 місця)	Шанхайський і Таймс (1-400, спільні заклади)
1	2	3	4	5
1. Профільні заклади				
XVIII	4 (5,3)	2 (3,4)	2 (3,7)	1 (2,7)
XIX	29 (38,2)	26 (44,1)	30 (55,6)	22 (59,5)
XX	40 (52,6)	29 (49,2)	22 (40,7)	14 (37,8)
XXI	3 (3,9)	2 (3,4)	-	-
2. Неуніверситети				
XVI	1 (2,2)	1 (2,8)	1 (3,7)	1 (4,8)
XVII	-	-	-	-
XVIII	4 (8,9)	3 (8,3)	3 (11,1)	3 (14,3)
XIX	20 (44,4)	18 (50,0)	17 (63,0)	14 (66,7)
XX	20 (44,4)	14 (38,9)	6 (22,2)	3 (14,3)

З таблиці 4 легко бачити, що, якщо виключити із розгляду Трінтський коледж Дубліна (засновано у 1592 р.), високорейтингові профільні заклади та неуніверситети утворювалися, починаючи з XVIII століття. Проте найбільш активно ці заклади організовувалися в XIX і XX століттях: разом 91-97 % профільних закладів і 81-89 % неуніверситетів. Важливо, що за рейтингом «Шанхайський» три (з шести для 1-500 місць) і два (з чотирьох для 1-400 місць) наймолодших профільних закладів (а це медичні університети Австрії) утворилися у XXI столітті, однак уже утвердилися в статусі світового класу [8; 9]. Знаково, що половина наймолодших топ-закладів є профільними, до того ж, медичного спрямування. Адже профільність, як зазначалося, дає змогу швидко сконцентрувати ресурси (і серед наймолодших топ-закладів зайняти найвищі рангові позиції), а сучасний медичний напрям виявляється багатоаспектним, міждисциплінарним, таким, що інтегрує науково-природничі, техніко-технологічні, соціально-гуманітарні й інші освітні та наукові галузі.

У таблиці 5 наведено розподіл високорейтингових профільних закладів і неуніверситетів за країнами та континентами.

Таблиця 5.

Країни та континенти з профільними закладами та неуніверситетами за рейтингами «Шанхайський» і «Таймс» у 2011 р.

Країновий, континентальний параметри	Країни та континенти за відповідними рейтингами			
	Шанхайський (1-500 місця)	Шанхайський (1-400 місця)	Таймс (1-400 місця)	Шанхайський і Таймс (1-400, спільні заклади)
1	2	3	4	5
1. Профільні заклади				
Кількість країн (% від їх загальної кількості за рейтингом)	20 (47,6)	19 (51,4)	21 (55,3)	16 (48,5)
Континенти (країн / закладів)	Європа (11/33), Півн. Амер. (1/23) Азія (7/17) Океанія (1/3)	Європа (11/25), Півн. Амер. (1/20) Азія (7/14)	Європа (11/23), Півн. Амер. (1/12) Азія (8/16) Океанія (1/3)	Європа (10/20), Півн. Амер. (1/8) Азія (5/9)
2. Неуніверситети				
Кількість країн (% від їх загальної кількості за рейтингом)	13 (31,0)	12 (32,4)	13 (34,2)	11 (33,3)
Континенти (країн / закладів)	Європа (7/19) Півн. Амер. (1/19) Азія (5/7)	Європа (7/15) Півн. Амер. (1/16) Азія (4/5)	Європа (7/13) Півн. Амер. (1/9) Азія (5/5)	Європа (7/11) Півн. Амер. (1/6) Азія (3/4)
3. Країни, континенти з профільними закладами та неуніверситетами одночасно				
Перелік країн	США Швейцарія Сполучене Королівство Швеція Німеччина Ізраїль Японія Південна Корея Італія Китай Франція Індія	США Швейцарія Сполучене Королівство Швеція Німеччина Ізраїль Японія Південна Корея Італія Франція Індія	США Сполучене Королівство Швейцарія Швеція Південна Корея Китай Франція Німеччина Японія Ізраїль Індія Італія	США Швейцарія Сполучене Королівство Швеція Німеччина Ізраїль Японія Південна Корея Італія Франція
Кількість країн	12 (28,6)	11 (29,7)	12 (31,6)	10 (30,3)

(% від їх загальної кількості за рейтингом)				
<i>Частка від кількості країн, у яких або профільні заклади, або неуніверситети, рази</i>				
Профільні заклади	0,60	0,58	0,57	0,63
Неуніверситети	0,92	0,92	0,92	0,91
Континенти (кількість країн)	Європа (6), Півн. Амер. (1) Азія (5)	Європа (6), Півн. Амер. (1) Азія (4)	Європа (6), Півн. Амер. (1) Азія (5)	Європа (6), Півн. Амер. (1) Азія (3)

Примітка: З метою зіставлюваності даних щодо переліку країн, для рейтингу «Таймс» Гонконг і Тайвань приєднані до Китаю, як це в рейтингу «Шанхайський» [8].

Як видно з таблиці 5, профільні заклади доволі поширені, їх мають близько половини країн і від половини до двох третин континентів з топ-зкладами. Більше половини відповідних країн і найбільша кількість профільних закладів знаходяться в Європі, решта – у Північній Америці та Азії, а також в Океанії. Що стосується топ-неуніверситетів, то вони існують майже в третині країн і на половині континентів з високорейтинговими закладами. Тут за країнами домінує Європа, а за закладами конкуренцію їй чинить Північна Америка (США), за ними – Азія, в Океанії відповідних закладів немає. З-поміж 10 країн (США, Сполучене Королівство, Німеччина, Японія, Канада, Австралія, Швейцарія, Франція, Швеція і Нідерланди [8]) з найвищим університетським потенціалом світового класу лише три країни (Канада, Австралія та Нідерланди) не мають одночасно високорейтингових профільних закладів і неуніверситетів. Тобто профільні заклади та неуніверситети загалом є характерним атрибутом вищої освіти найвищого рівня. Профільних топ-зкладів за рейтингом «Шанхайський» немає в Канаді (для 1-500 місць) і Канаді з Австралією (для 1-400 місць), за рейтингом «Таймс» – Канаді. Неуніверситети світового класу за рейтингами і «Шанхайський», і «Таймс» відсутні в Канаді, Австралії та Нідерландах.

У таблиці 6 представлені дані про розподіл профільних закладів і неуніверситетів за галузевим спрямуванням.

**Профільні заклади та неуніверситети за галузевим спрямуванням
за рейтингами «Шанхайський» і «Таймс» у 2011 р.**

Галузеве спрямування	Кількість і частка (відсоток) закладів за відповідними рейтингами			
	Шанхайський (1-500 місця)	Шанхайський (1-400 місця)	Таймс (1-400 місця)	Шанхайський і Таймс (1-400, спільні заклади)
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
1. Профільні заклади				
Науки, технології і техніки	48 (63,2)	37 (62,7)	45 (83,3)	31 (83,8)
Медицини	23 (30,3)	18 (30,5)	5 (9,3)	4 (10,8)
Економіки і політології	2 (2,6)	2 (3,4)	1 (1,9)	1 (2,7)
Аграрних наук	2 (2,6)	2 (3,4)	2 (3,7)	1 (2,7)
Інші	1 (1,3)	-	1 (1,9)	-
2. Неуніверситети				
Загальні	7 (15,6)	5 (13,9)	6 (22,2)	4 (19,0)
Науки, технології і техніки	21 (46,7)	18 (50,0)	19 (70,4)	15 (71,4)
Медицини	15 (33,3)	11 (30,6)	1 (3,7)	1 (4,8)
Економіки і політології	2 (4,4)	2 (5,6)	1 (3,7)	1 (4,8)

З таблиці 6 видно, що за обома рейтингами для профільних топ-закладів найбільшою є їх галузева група «науки, технології і техніки», яка становить від 63 до 84 %. Наступною за часткою закладів є група «медицини» – від 9 до 31 %. Цим галузевим групам суттєво поступаються групи «аграрних наук» (3-4 %), «економіки і політології» (2-3 %) та «інші» (1-2 %). Для топ-неуніверситетів за обома рейтингами також домінує група «науки, технології і техніки» (47-71 %). Наступною за рейтингом «Шанхайський» є група «медицини» (31-33 %), за якою слідує група «загальні» (14-16 %) і далі – «економіки і політології» (4-6 %); за рейтингом «Таймс» наступна послідовність груп за величиною їх частки виглядає так: «загальні» (19-22 %) і «медицини» та «економіки і політології» (по 4-5 %). Тобто для неуніверситетів характерною є їх профільність (з-поміж них частка

профільних закладів становить 78-86 %, відповідно частка загальних – 22-14 %).

Таким чином, на підставі здійсненого дослідження можна зробити наступні висновки, що важливі для творення топ-потенціалу вищої освіти.

По-перше, за рейтингами «Шанхайський» і «Таймс» профільні заклади та неуніверситети вагомо представлені в усіх основних рангових групах, включаючи перші тридцять і навіть першу трійку топ-закладів, і не є другорядними в переліку закладів вищої освіти світового класу.

По-друге, для високорейтингових профільних закладів і неуніверситетів частково порушується прояв загальної рангово-вікової залежності, що зокрема може бути пояснено саме їх профільністю (не менше чотирьох п'ятих неуніверситетів також є профільними) і відносно високою щільністю створення (в основному у XIX і XX століттях).

По-третє, профільні заклади та неуніверситети поширені в багатьох країнах (включаючи сім з 10 країн з найрозвинутішим потенціалом вищої освіти) і принаймні на половині континентів з топ-закладами за провідної країнової та континентальної ролі Європи. Тобто профільні заклади та неуніверситети є характерним атрибутом вищої освіти найвищого рівня.

По-четверте, з-поміж профільних закладів і неуніверситетів найбільшу частку складають топ-заклади галузевого спрямування «науки, технології і техніки»; серед неуніверситетів близько п'ятої-сьомої частини становлять заклади загального типу.

По-п'яте, з урахуванням раніше виконаних досліджень, проведений аналіз світового досвіду розвитку високорейтингових профільних закладів вищої освіти та неуніверситетів дає додаткові науково обґрунтовані підстави для цілеспрямованого пріоритетного підтримання (з концентрацією відповідних ресурсів) двох провідних національних закладів: класичного і профільного університетів – Київського національного університету імені Тараса Шевченка (утворено в 1834 р.) і Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (засновано в 1898

р.) з метою формування вітчизняних глобально конкурентоспроможних топ-осередків вищої освіти. Саме за ці заклади проголосувала молодь під час вступної компанії 2012 р., подавши до них найбільшу кількість заяв [2].

Автор вельми вдячний доктору педагогічних наук, академіку НАПН України, науковому консультанту В.І. Луговому і доктору педагогічних наук, доценту Ж.В. Талановій за цінні поради щодо структури даної статті.

Література

1. *Годфруа Ж.* Что такое психология: В 2-х т. Изд. 3-е, стереотипное. Т. 2: Пер. с франц. – М.: „Мир”, 2004. – 376 с.
2. Інформаційна система «Конкурс». Вступ до вищих навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.vstup.info>.
3. *Луговий В. І.* Використання міжнародних рейтингів вищих навчальних закладів для ідентифікації найвищого університетського потенціалу [Текст] / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Вища освіта України. – Додаток 2 до № 3, том I (26). – 2011 р. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – 700 с. – С. 296–308.
4. *Луговий В. І.* Оптимізація вітчизняної вищої освіти: робота над системними помилками [Текст] / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. праць: в 5 т. – Т. 5: Вища освіта. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 392 с. – С. 46–61.
5. *Слюсаренко О. М.* Вік і досвід («вислуга років») університетів як чинник досягнення ними світового класу / О. М. Слюсаренко // Вища освіта України. – № 1. – 2012. – С. 75–80.
6. *Слюсаренко О. М.* Вікова історична та регіональна специфіка топ-університетів / О. М. Слюсаренко // Вища освіта України. – № 2. – 2012. – С. 85–91.
7. *Таланова Ж. В.* Докторська підготовка у світі та Україні: монографія [Текст] / Ж. В. Таланова. – К.: Міленіум, 2010. – 476 с.
8. The Academic Ranking of World Universities. Shanghai Jiao Tong University in China. [Electronic resource]. – URL: <http://www.arwu.org/>.
9. THE. Times Higher Education. 100 under 50. 2012 / Powered by Thomson Reuters [Electronic resource]. – URL: <http://www.timeshighereducation.co.uk/>.

10. THE World University Rankings 2011–2012 [Electronic resource]. – URL: <http://www.timeshighereducation.co.uk/>.

O.M. Slyusarenko. Age, Territorial and Field Dimensions of Top Higher Education Institutions Specialization and Universalization

Specialized institutions and non-universities characteristics according to the “Times” and “Shanghai” rankings are investigated. It is shown that these institutions are not secondary in the list of world class institutions of higher education and are significantly represented in all major, including the highest, rank groups. It is found that the display of general rank-age dependence is violated for these institutions. That can be explained by their specialization (not less four fifth of non-universities are also specialized) and relatively high density of creation (generally in 19th and 20th centuries). The institutions under review are spread in many countries, in particular with the most developed potential of higher education, and at least on the half of continents with top institutions, Europe possesses the leading role. It is argued that specialized institutions and non-universities are a characteristic feature of higher education of the highest level, especially of new and modern times. Among them top institutions of science, technology and engineering make the largest part; among non-universities institutions of general type make the fifth-seventh part.

Key words: specialized institutions of higher education, non-universities, age, country-continental and field distributions, specifics of rank-age interrelation.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Слюсаренко Олена Миколаївна (O.M. Slyusarenko, E.H. Слюсаренко) – кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту вищої освіти НАПН України;

Olena Slyusarenko, Candidate of Sciences in Public Administration, Senior Researcher, Academic Secretary of the Higher Education Institute, NAPS of Ukraine.